

Nepovolené zabíjení ptáků v Evropě: budou stačit prohlášení?

Důvodů, proč lidé na našem kontinentě porušují zákony a uchylují se k pytláctví opeřenců, najdeme hned několik. Nejčastěji představuje ilegální usmrcování ptáků finančně výhodnou činnost pro ty, kteří je provozují. Méně často jde o snahu opatřit si potravu nebo ceněnou trofej. Někdy zůstává příčinou snaha „vzít spravedlnost do vlastních rukou“ a zamezit újmě na majetku, i když za ni může státní správa vyplácet náhradu. To je případ přetrvávajícího nepřátelství části veřejnosti vůči ptačím predátorům – např. 70 % Britů, kterým bylo prokázáno nezákonné zabítí dravce, tvořili profesionální správci mysliveckých revírů. Turecké ministerstvo vnitra oficiálně registruje 87 tisíc lovců, zatímco jen v nedávné době se v zemi prodaly dva miliony pušek. Ze všech 7 západo-balkánských zemí splňuje evropské standardy lovu a myslivosti pouze Slovinsko. V Albánii a Makedonii loví pytláci zákonem chráněné vodní ptáky mimo povolenou sezónu zakázaným způsobem, kupř. z motorových člunů přímo v národních parcích za přihlížení strážců chráněného území.

Velmi výnosný obchod

Pytláctví ptáků, ať už jejich odchyt nebo odstřel, si v Evropě spojujeme nejčastěji se Středoziemím. Nejvýrazněji se hromadné ilegální zabíjení opeřenců projevuje na Kypru. Tento ostrov ve východní části Středozemního moře leží na jedné z nejvýznamnějších tahových tras, kterými stěhovaví ptáci putují dvakrát ročně mezi Evropou a Afrikou. Střízlivé odhady uvádějí, že ostrovem na jaře nebo na podzim migruje neuvěřitelných 250 milionů těchto obratlovců. Přitom do Afriky zamíří na podzim z Evropy dvě miliardy ptáků. Na Kypru zastavuje na tahu více než 300 ptačích druhů (pro srovnání avifauna České republiky čítá celkem 382 hnízdicích, zimujících a protahujících druhů). Není

proto divu, že chytání ptáků na lep bylo na ostrově zaznamenáno již v 8. stol. př. n. l. Zákony vydané v letech 1964 a 1974 povolovaly při lovu ptáků jinde zakázané způsoby, jako je právě chycení na lep, využívání magnetofonů, pružinových pastí nebo sítí. Odchyt ptáků vrcholil v 90. letech 20. stol., kdy kyperští pytláci při jarním a podzimním tahu usmrtili rok co rok na 10 milionů jedinců.

Tradiční pochoutku ampelopoulia, představující obvykle tučnou přední částí subtilních těl pěnic černohlavých (*Sylvia atricapilla*), si v restauracích na Afroditiině ostrově objednávali turisté ve velkém a pokrm se stal také významnou vývozní položkou státu. Do sítí a na lep se pochopitelně chytí také jiné necílové ptačí druhy. Protože se země chystala vstoupit do Evropské unie a hromadné zabíjení opeřenců zvláště na tahu je v příkrém rozporu se základní právní normou EU na ochranu přírody (směrnici č. 2009/147/ES o ochranně volně žijících ptáků), přijal kyperský parlament v r. 2003 zákon umožňující potrestat ilegální odchyt migrujících pěnic a dalších pěvců částkou až 17 tisíc eur (422 tisíc Kč) a tříletým vězením. Zvýšeným úsilím kyperské vlády se před přijetím země do EU v r. 2004 podařilo pytláctví snížit o plných 85 %. V poslední době se ale kyperským ptáčníkům vrací staré dobré časy. V r. 2010 odchytily 2,4 milionu ptáků, z toho 1,8 milionu na podzimním tahu. Jenom v období od 1. září do 9. října 2011 padlo za obětí pytlákům na zmiňovaném ostrově podle střízlivých odhadů 866 tisíc ptáků, převážně pěvců.

Na rozdíl od vžitých představ evropské veřejnosti není nezákonné hubení ptáků v oblasti kolem Středozemního moře ani přežitkem minulosti, ani nevinnou kulturní tradicí, ale navýsost výnosným obchodem, do něhož může být v některých případech zapojen i organizovaný zločin. Za

porci ampelopoulií zájemce zaplatí 60 eur (zhruba 1 500 Kč). Roční zisk z tohoto zabíjení ptáků na Kypru se odhaduje na 5 milionů eur (124 milionů Kč), samozřejmě nezdaněných. Po vzdělávacích kampaních cizinců přijíždějících na ostrov ze západní Evropy počet turistů ochutnávajících uvedený pokrm poklesl, takže většinu ampelopoulií dnes zkonzumují místní.

Nepřekvapí proto, že usmrcování stěhovavých ptáků pro zisk je na Kypru nesmírně ožehavou politickou otázkou. Podle nedávno provedeného anonymního šetření podporuje tuto činnost 95 % obyvatel starších než 15 let. Státní služba pro lovnou zvěř a faunu tak pracuje v obtížných podmínkách. Přestože provozovatelé vysoce ziskového obchodu změnili taktiku a ampelopoulie servírují v zahradách soukromých domů, v r. 2010 dopadli pracovníci služby 15 majitelů restaurací nabízejících pokrm z pěnic a dalších pěvců. Soudci s obviněnými často nepokrytě sympatizují a ukládají jim spíše symbolické pokuty nanejvýš 600–800 eur (tedy zhruba 15–20 tisíc Kč).

Pytláctví ptáků není záležitostí pouze Středoziemí

Ilegální zabíjení opeřenců zasahuje v různých podobách celou Evropu. Proto Stálý výbor Úmluvy o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (Bernská konvence) a kyperské ministerstvo vnitra uspořádaly začátkem července 2011 v Larnace celoevropskou konferenci věnovanou právě této problematice. Akce se zúčastnilo více než 100 delegátů zastupujících nejen vlády evropských zemí, ale i mezinárodní instituce, regionální a místní úřady, ochranné nevládní organizace, myslivecká a lovecká sdružení, akademická pracoviště, inspektoráty životního prostředí, policejní orgány, turistický průmysl a hromadné sdělovací prostředky.

1 V západní a střední Evropě se čap bílý (*Ciconia ciconia*) stal vlajkovým druhem pomáhajícím získat veřejnost pro ochranu přírody. Z třísetčlenného hejna přelétávajícího v květnu 2011 nad Maltou zabili pytláci během 48 hodin 15 ptáků. Foto J. Plesník

2 Zatímco v jižní Anglii dnes hnízdí 400 párů luňáků červených (*Milvus milvus*), v západním Skotsku vyvádí mláďata pouze 50 párů. Přitom do obou oblastí byl vysazen ve stejnou dobu shodný počet jedinců dovezených ze Španělska. Důvodem je trvalé používání otrávených návnad ve Skotsku. Foto M. Plesníková

3 Kvůli tradiční pochoutce zvané ampelopoulia se na Kypru každoročně zabíjejí statisíce zpěvných ptáků. Foto z archivu autora

Údaje shromážděné mezinárodní organizací na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International v 38 zemích našeho kontinentu potvrdily, že v mnoha oblastech uvedená činnost narůstá. Zahrnuje nejen odstřel a odchyt opeřenců mimo úředně stanovenou loveckou sezonu, sbírání vajec, vybírání mláďat a hubení dospělců chráněných druhů, ale také ilegální obchodování s živými nebo i mrtvými ptáky odebranými z přírody v rozporu se zákonem. V poslední době je na viditelném vzestupu vysoce nebezpečné kladení otrávených návnad a již uváděné hromadné zabíjení protahujících ptáků. V uplynulém desetiletí otrávilí jen ve Španělsku více než 3 200 orlů a supů, včetně 114 jedinců endemického orla iberského (*Aquila adalberti*). Pytlačení se týká více než 80 ptáčích druhů a poddruhů zařazených do přílohy I zmiňované směrnice EU o ptáčích: členské státy přitom musejí pro přežití těchto taxonů podniknout účinná opatření na ochranu jejich stanovišť.

Ani Česká republika není výjimkou

Nejvýznamnějším nepovoleným způsobem zabíjení ptáků v České republice zůstává trávení, ať už záměrné nebo náhodné – zapříčiněné návnadami určenými pro jiné živočichy. Ročně je např. hlášeno až 10 otrávených orlů mořských (*Haliaeetus albicilla*). Oběti travičů se stali také dva orli skalní (*A. chrysaetos*) vypuštění do volné přírody během repatričního projektu Návrat orla skalního do ČR. Rok co rok je u nás podle České společnosti ornitologické zaznamenáno několik desítek případů nezákonného trávení ptáků. Nicméně protože kladení otrávených návnad pochopitelně probíhá utajeně a ve většině případů se o něm nikdo nedozví, odha-

dujeme, že ročně bývá v ČR usmrceno nejméně 1 000 opeřenců včetně zvláště chráněných druhů.

I když je trávení volně žijících živočichů v ČR hned několikánásobným trestným činem a může ohrozit i lidské zdraví, zatím pachatel nikdy nebyl dopaden. Ačkoli od ledna 2010 platí v naší zemi zákaz držení karbofuranu (ten se na zabíjení ptáků téměř výlučně používá) nad určité množství, traviči disponují nemalými zásobami. Přitom na jednu návnadu postačuje pouhých několik kapek neředěného roztoku. Můžeme se dokonce setkat s navrtanými vejci s otvorem zakápnutým voskem po aplikaci jedu. Vysoce kontaktní a rychle působící karbofuran napadá nervovou soustavu a způsobuje celkové ochabnutí svalstva včetně dýchacích svalů – otrávení ptáci se udusí za plného vědomí. Na otravu člověka stačí čtvrtina kávové lžičky.

Ministerstvo životního prostředí se snaží v poslední době popsaný neradostný stav zlepšit ve spolupráci s Českou inspekcí životního prostředí, Policejním prezidiem ČR, Ministerstvem zemědělství a nevládními organizacemi.

Co dělat?

Přestože cílem konference bylo zejména upozornit celoevropskou veřejnost a politiky na rozsah zmiňovaného často přehlíženého problému, zkušenosti z některých zemí dokládají, že je možné nepovolené zabíjení ptáků omezit. Jako nejúčinnější se ukazuje důsledné prosazování práva kombinované se vzděláváním široké veřejnosti a cílových skupin obyvatelstva, jako jsou lovci, zemědělci, chovatelé a děti i mládež.

Případ českého sokolníka odsouzeného za vybraní mláďete orla skalního ve slovenském národním parku Malá Fatra v r. 2001,

je znám veřejnosti i v ČR. Messinskou nížinou mezi Sicílií a Kalabrií na italské pevnině protahuje na podzim a na jaře 275 tisíc ptáků, využívajících k plachtění příhodných vzdušných proudů. Ještě v r. 1985 zde místní lidé postříleli na dva tisíce včelojedů lesních (*Pernis apivorus*). V důsledku dlouhodobé osvětové kampaně se podařilo snížit počet zabíjených včelojedů „jen“ na 200. Ještě předtím ovšem vybuchla v sídle italské organizace na ochranu ptáků bomba.

Určitým zklamáním bylo stanovisko Evropské komise, která ponechává zcela na členských státech EU prosazování směrnice o ptáčích, s výjimkou vymezení lokalit soustavy Natura 2000 a následné péče o ně. Zatímco nevyhlášení určité lokality soustavy Natura 2000 může pro členský stát znamenat drastické přískrcení dotací z rozpočtu EU, nebo v krajním případě rozhodnutí Evropského soudního dvora se všemi následky včetně nemalých pokut, pokračující nepovolené zabíjení opeřenců Evropská komise přehlídá.

Doporučení obsažená v Larnacké deklaraci byla předložena Stálému výboru Bernské úmluvy, který se sešel na konci listopadu 2011 ve francouzském Štrasburku. Výbor doporučení obsahující řadu konkrétních kroků, jak zmiňovaný problém alespoň částečně omezit, přijal. Protože závazky Bernské úmluvy na sebe převzaly všechny evropské země s výjimkou Běloruska, Ruské federace a San Marina (nepočítáme Vatikán), zvyšuje se tak šance, že státní správa jednotlivých zemí bude nepovolené zabíjení ptáků důsledně řešit.

Radek Mikuláš

RECENZE

Martin Košťák, Martin Mazuch (editoři): Putování naším pravěkem

Knihy popularizující geologii a paleontologii mají v české literatuře dlouhou tradici. Bez její zevrubné znalosti těžko pochopíme, proč např. opakovaně vycházejí geologické průvodce zesnulého Iva Chlupáče, nebo se dalších vydání dočkala jeho Geologická minulost České republiky, ačkoli jsou to knihy z dnešního pohledu skromné, převážně s černobílými ilustracemi, psané spíše vědeckým než obecně sdíleným jazykem. Stejně tak by asi zahraniční recenzent stanul v podivu nad publikací Oldřicha Fejfařa Zaniklá sláva savců, která se důkladností zpracování a zejména úrovní obrazových rekonstrukcí přinejmenším vyrovná špičkovým titulům vydaným v angličtině, a tedy určeným pro mnohonásobně širší čtenářskou veřejnost. Chlupáčovy knihy navazují mimo jiné na tradici geologických průvodců Bedřicha Boučka z poloviny 20. stol. a Filipa Počty z konce 19. stol.; dílo O. Fejfařa zase

svým pojetím odkazuje např. ke „kultovní“ knize Josefa Augusty a Zdeňka Buriana Hlubinami pravěku, která vyšla poprvé v r. 1956.

Žijeme však v době, kdy ani úctyhodná tradice a stopadesátiletá kontinuita nezaručují přízeň dalších generací. Čtenář textů B. Boučka a I. Chlupáče byl pohlcen a uchvácen seznamy fauny z jednotlivých paleontologických nalezišť či perokresbami důmyslných geologických profilů a trojrozměrné rekonstrukce geologické stavby českých krajin. Měl v úmyslu popsaná místa sám propátrat a knihy byly jen vzrušující přípravou na vlastní akci. Spoléhat na podobný efekt také do budoucna by však nebylo rozumné. Publikace plná barevných fotografií, elegantních rekonstrukcí a čtivého textu o vybraných typických obdobích, lokalitách a zkamenělinách má dnes větší šanci zaujmout zejména mladou generaci.

Právě takovou je recenzované vydání Putování naším pravěkem editorů Martina Košťáka a Martina Mazucha. Oba patří k mladší, nebo již střední generaci českých paleobiologů a oba mají největší zásluhu na vybudování důstojné muzejní expozice Přírodovědecké fakulty UK v Praze – Chlupáčova muzea historie Země. Během mnohaletého vzniku expozice získali reprezentativní sbírku českých zkamenělin ze všech geologických období a pomohli vytvořit atraktivní obrazové rekonstrukce, jejichž autorem je Petr Modlitba a v menší míře Jiří Svoboda. Částečně pro účely muzea vznikly také stratigrafické tabulky a přehledné geologické mapy. Tento materiál posloužil jako výtečný základ knihy. Bylo však třeba sepsat krátké výstižné texty o jednotlivých geologických útvarech – jaké organismy tehdy žily, jak vypadal tehdejší svět geograficky, jaké bylo klima a jaké případné výjimečné události se staly. Této části se ujalo 12 odborníků na daná období geologické historie, působících na Přírodovědecké fakultě UK v Praze (a dva výše uvedení autoři rekonstrukcí organismů v jejich přírodním prostředí). Na jednotlivých specialistech také bylo vybrat reprezentativní lokality (jednu až čtyři ke každému geologickému útvaru, celkem 35 lokalit, vesměs vhodných k exkurzi a často také ke sběru zkamenělin).